पण(न)स्य अर्चने निघ० भ्वा० पर० सेट्। पण(न)स्यति अपण(न)स्यीत्।

पणाङ्गना स्त्री पण-कर्मणि अप् कर्म०। पण्याङ्गनायां वेश्यायां हेमच० पणस्त्रीप्रभृतयोऽप्यत्र स्त्री।

पणाया स्त्री पण-आय-भावे अ। १क्रयविक्रयव्यवहृतौ २स्तुतौ ३द्यूते च जटाध०।

पणायित त्रि० पण-स्वार्थे आय-क्त। १स्तुते आयाभावपक्षे पणितमप्यत्र अमरः २क्रीते ३विक्रीते ४व्यवहृते च

पणादि न० ६त०। वराटके कपर्दके त्रिका०।

पणि स्त्री पण-आधारे इन्। १विपणौ पण्यवीथिकायाम् उज्ज्वलदत्तः। धातुनिर्देशे इक्। २पणधातौ पु०

पणिन् त्रि० व्यवहारो द्यूतं स्तुतिर्वा पणः अस्त्यर्थे इनि। १क्रयादिव्यवहारयुक्ते २स्तुतियुक्ते च ३ऋषिभेदे पु०। तस्यापत्यम् अण् "गाथिविदथीत्यादि" पा० न टिलोपः। पाणिन तस्यापत्ये यूनि ततः इञ् पाणिनिः।

पण्ड पु०न०। पण-ड तस्य नेत्त्वम्। १क्लीबे २निष्फले त्रि विश्वः ३वेदोज्ज्वलायां बुद्धौ स्त्री भागुरिः तस्याः स्तुत्यत्वात् तथात्वम्।

पण्डक पु० सावर्णिमनोः पुत्रभेदे हरिवं० ७अ०।

पण्डापूर्व न०पण्डं फलासाधनमपूर्वम्। वस्तुतः फलसाधनायोग्ये फलानुपहिते १धर्माधर्मात्मकेऽदृष्टे यथा सन्ध्यावन्दनादेरभावे दुरदृष्टं जायते सन्ध्यादेर्वन्दने तु तस्यानुत्पत्त्या फलानुपहितं दुरदृष्टं नश्यतीति तत्पण्डापूर्वमिति मीमांसामतसिद्धम् २फलानापादके अदृष्टभेदे। गुरुभिः कार्यत्वेनापूर्वे एव विधेः शक्तिः स्वीकृता न कलञ्जं भक्षयेदित्यादिनिषेधे कलञ्जभक्षणाभावविषयकं कार्यमित्यन्वयबोधश्च स्वीकृतः। तच्चापूर्वं न किञ्चित् फलजनकमिति स्थितम्। न्यायनये तु पण्डापूर्वं नाङ्गीक्रियते विध्यर्थस्तु इष्टसाधनताज्ञानाधीनकृतिसाध्यत्वमेव इत्थञ्च विश्वजिता यजेत इत्यादौ यत्र फलं न श्रूयते तत्रापि स्वर्गः फलं कल्प्यते यथोक्तं सि०मुक्ता० "नन्वहरहः सन्ध्यामुपासीतेत्यादौ इष्टानुत्पत्तेः प्रवृत्तिः कथम् न चार्थवादिकं ब्रह्मलोकादि प्रत्यवायाभावो वा फलमिति वाच्यम् तथा सति काम्यत्वे नित्यत्वहान्यापत्तेः कामनाभावेऽकरणापत्तेश्च इत्थञ्च फलश्रुतिस्तत्रार्थवादमात्रमिति चेन्न ग्रहणश्राद्धादौ नित्यत्वकाम्यत्वयोरप्यविरोधात्। न च कामनाभावेऽकरणापत्तिः त्रिकालस्तवपाठादाविव कामनासद्भावस्यैव कल्पनात्। ननु वेदबोधिकार्य्यताज्ञानात् प्रवृत्तिः सम्भवतीति चेन्न इष्टसाधनताज्ञानं विना तादृशकार्य्यताज्ञानसहस्रेणापि प्रवृत्तेरसम्भवात्। यदपि पण्डापूर्वं फलमिति तदपि न कामनाभावेऽकरणापत्तेस्तौल्यात्। कामनाकल्पने त्वार्थवादिकफलमेव रात्रिसत्रन्यायात् कल्प्यतामन्यथा प्रवृत्त्यनुपपत्तेः। तेन "क्षयं केचिदुपात्तस्य दुरितस्य प्रचक्षते। अनुत्पत्तिं तथा चान्ये प्रत्यवायस्य मन्वते"। एवम् "सन्ध्यामुपासते ये तु सततं शंसितव्रताः। विधूतपापास्ते यान्ति ब्रह्मलोकमनामयम्" एवम् "दद्यादहरहः श्राद्धं पितृभ्यः प्रीतिमावहन्" इत्यादिकमेव फलमस्तु। न च पितृप्रीतिः कथं फलं व्यधिकरणत्वादिति वाच्यम्। गयाश्राद्धादाविव उद्देश्यत्वसम्बन्धेनैव फलजनकत्वस्य क्वचित् कल्पनात्। अतएवोक्तं "शास्त्रदर्शितफलमनुष्ठातरीत्युत्सर्गः" इति। पितॄणां मुक्तत्वे तु स्वस्य स्वर्गफलं यावन्नित्यनैमित्तिकानुष्ठानस्य सामान्यतः स्वर्गफलकल्पनात्। पण्डापूर्वार्थप्रवृत्तिश्च न सम्भवति। न हि तत्सुखदुःखाभाववत् स्वतः पुरुषार्थः, न वा तत्साधनम्। प्रत्यवायानुत्पत्तौ कथं प्रवृत्तिरिति चेत्। इत्थम् यथा हि नित्यकृते प्रत्यवायाभावस्तिष्ठति तदभावे तदभावः। एवं प्रत्यवायाभावस्य सत्त्वे दुःखाभावसत्त्वं तदभावे तदभाव इति योगक्षेमसाधारणकारणतया दुःखप्रागभावं प्रत्यपि सुवचत्वात्"।

पण्डित पु० पण्डा वेदोज्ज्वला बुद्धिर्जातास्य तार० इतच्। शास्त्रतापर्य्यज्ञे १विदुषि। तस्य बुद्धेरुज्ज्वलत्वञ्च कार्यभेदादनुमातव्यं तदेव तस्य लक्षणं यथा

"पठका पाठकाश्चैव ये चान्ये शास्त्रचिन्तकाः। सर्वे व्यसनिनो मूर्खा यः क्रियावान् स पण्डितः" भा०व०

"विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि। शुनिश्चैव श्वपाके च पण्डिताः समदर्शिनः" गीता २सिह्लके पु० मेदि०। [स्वार्थे क। २पण्डितशब्दार्थे च।

पण्डितक पु० १धृतराष्ट्रपुत्रभेदे भा०आ० ६अ०। पण्डित+

पण्डितिमन् पु०पण्डितस्य भावः दृढा० इमनिच्। पाण्डित्ये

पण्ड्रक पु० वातरोगयुते पङ्गौ "विधर्माणश्च पूर्वाह्णे सन्ध्याकाले च पण्ड्रकाः" मार्क०३१अ०। सायंकाले स्त्रीगमने पुत्रस्य पण्ड्रकता भवतीत्युक्तम्।

पण्य त्रि० पण-कर्मणि यत्। १व्यवहर्त्तव्ये २विक्रेये च अमरः०"स्तुत्यर्हे तु न यत्। किन्तु ण्यदेव पाण्यम्" सि०कौ०। कम्बलेन समासेऽस्य आद्युदात्तता।